

Sade bir üslûpla kaleme alınan bu tefsirde gerek Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerde gerekse sahâbe ve tâbiünden nakledilen haberlerde sened zikredilmemiştir. Âyetlerin ve sûrelerin nüzûl sebepleri, sûrelerin faziletleri, nâsih ve mensuh, müteşâbihlerin te'vili gibi Kur'an ilimleriyle ilgili çeşitli konulara temas edilmiş, mütevâtir kıraat farkları üzerinde genişçe durulmuş, bu arada kâinat ahvali ve peygamber kıssalarına dair ayrıntılı bilgilere ve İsrâiliyat'tan olan haberlere de yer verilmiştir. Eserde rivayetle beraber dirayet yolu da ihmal edilmemiş, özellikle kelimelerin türetişleri ve mânaları ile ilgili oldukça doyurucu açıklamalar yapılmış, zaman zaman âyetlerdeki belâgat nükteleriyle edebî sanatlar da gösterilmiştir. Kelâm ilmini ilgilendiren konulara da temas eden Alâeddin es-Semerkandî, âyetleri tefsir ederken bazı tasavvufî mütalaa-lar zikretmiş, bu arada Sehl et-Tüsterî ve Nizâmeddin en-Nisâbü'rî gibi tasavvufî yönü bulunan müfessirlerin görüşlerine de yer vermiştir.

Brockelmann bu tefsire ait bir yazma nüshanın Tunus Zeytûne Kütüphanesi'nde (nr. I, 40/1) bulunduğunu haber vermektedir. Tesbit edilebilen diğer yazma nüshaları ise Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 67, 68; Kılıç Ali Paşa, nr. 106-109; Lâleli, nr. 98; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 55) ve Samsun Gazi Kütüphanelerinde (nr. 901) kayıtlı bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Alâeddin es-Semerkandî, *Bahrü'l-ʿulûm*, Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 106-109, I-IV; *Keşfü'z-zunûn*, I, 225; İsmâil Hakkı Bursevî, *Râhu'l-beyân*, İstanbul 1389/1969, IV, 95, 438; V, 292; VIII, 58 vd.; *Kâmûsü'l-ʿalâm*, IV, 3170; *İzâhu'l-meknûn*, I, 165; *Hediyetü'l-ʿarifîn*, I, 733; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 278; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʿellifîn*, VII, 261; Abdullah Mahmûd eş-Şehhâte, *Târîhu'l-Kurʾân ve't-tefsîr*, Kahire 1392/1972, s. 175; Bilmen, *Büyük Tefsîr Tarihi*, II, 595; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, Kahire 1396/1976, I, 224.

İSHAK YAZICI

el-BAHRÜ'z-ZEHHÂR

(البحر الزخار)

Mehdî-Lidinillâh

Ahmed b. Yahyâ el-Murtazâ'nın

(ö. 840/1437)

Zeydî fikhına dair eseri.

Tam adı *el-Bahrü'z-zehhâr el-câmiʿ li-mezâhibi ʿulemâʾil-emşâr* olan eser, ashaptan itibaren elliye aşkın müctehidin görüşlerini değerlendirmesi yönün-

den karşılaştırmalı bir fıkıh kitabı, yer yer akaid, kelâm ve fıkıh usulü ile ilgili bazı meseleleri ele alması bakımından ise ansiklopedik bir çalışma özelliği taşımaktadır. Ayrıca eserlerinde, başta Ehl-i beyt olmak üzere muhtelif mezheplerin görüşlerine yer veren Emîr es-Sanʾânî ve Şevkânî gibi tanınmış Yemen âlimleri için de temel kaynak vazifesi görmüştür.

Eserin kısa mukaddimesinde ilim öğrenmenin önemi üzerinde durulmakta, taklidin çerçevesi çizildikten sonra müctehidsiz bir çağın bulunamayacağı belirtilerek ictihadın gerekliliği vurgulanmaktadır. Eser "Kitâbü't-Tahâre"den "Kitâbü's-Siyer"e kadar toplam elli yedi bölümden oluşmaktadır. Genellikle "kitâb" ve "bab" olarak adlandırılan ana başlıklarının sözlük anlamları verildikten sonra çeşitli fasıllar açılmaktadır. Ashap birinci, tâbiîn ikinci, Ehl-i beyt üçüncü ve diğer fakihler de dördüncü sırada olmak üzere ictihadlarına müracaat ettiği âlimleri tabakalara ayıran müellif, her meseleyle ilgili görüşleri açıklarken bu sırayı gözetmektedir. Tekrarlardan kaçınmak maksadıyla da isimleri sık sık geçen âlimlerin her biri için birer rumuz kullanmaktadır. Meseleleri imkân nisbetinde delilleriyle birlikte izah eden, Zeydî mezhebine ait olsun olmasın delili kuvvetli olan, zaman ve mekânın değişmesiyle birlikte ortaya çıkan problemlerin çözümünde kolaylık sağlayan görüşleri tercih eden müellifin, mukaddimedeki açıklamasına uygun olarak yeri geldikçe ictihadlarda bulunduğu da görülmektedir.

Müellifi tarafından *Gâyetü'l-efkâr ve nihâyetü'l-enzâr el-muhtâta bi-ʿacâʾibi'l-Bahrî'z-zehhâr* (yazmaları için bk. Brockelmann, II, 239; *Suppl.*, II, 245) adıyla şerhedilen eser üzerine, Hüseyin b. Yahyâ Haneş eş-Şehârî'nin *el-Ğamerü'n-nevvâr ʿale'l-Bahrî'z-zehhâr* (yazmaları için bk. Habeşî, s. 249); Hâşim b. Yahyâ b. Muhammed eş-Şâmî'nin *Nefehâtü'l-enzâr hâşîye ʿale'l-Bahrî'z-zehhâr* adlarıyla yazdıkları şerhler yanında Ali b. Ahmed ed-Dâif el-Yemenî ile Emîr es-Sanʾânî de birer şerh kaleme almışlardır. Ayrıca Sâlih b. Mehdî el-Makbilî'ye ait *el-Menâr fi'l-muhtâr mine'l-Bahrî'z-zehhâr* (yazmaları için bk. Brockelmann, II, 240; *Suppl.*, II, 246; Habeşî, s. 250) ve Abdullah b. Hasan b. Yahyâ el-Kâsimî ed-Dahyânî'ye ait *Nücümü'l-enzâr el-münteze mine'l-Bahrî'z-zehhâr* adlı muhtasarları da vardır. Behrân ta-

rafından *tahrîc** edilen hadisleri *Kitâbü Cevâhiri'l-aḥbâr ve'l-âşâr el-mustaḥrece min lücceti'l-Bahrî'z-zehhâr* adlı eserde toplanmıştır. *el-Bahrü'z-zehhâr* bu eserle ve Abdullah b. Abdülkerim el-Curâfî'nin *taʿlikat** ile birlikte Kahire'de beş cilt halinde neşredilmiş (1366-1368/1947-1949), daha sonra San'a'da da ofset baskısı yapılmıştır (1409/1988).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Yahyâ Mehdî-Lidinillâh, *el-Bahrü'z-zehhâr*, San'a 1409/1988, I-V; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâliʿ*, I, 289; Zebâre, *el-Mulḥakû't-tâbiʿ li'l-Bedrü't-tâliʿ* (el-Bedrü't-tâliʿ içinde), Kahire 1348, II, 91, 156; Brockelmann, *GAL*, II, 239-240; *Suppl.*, II, 245-246; Maʿa'l-Mektebe, s. 361; Ahmed Mahmûd Subhî, *ez-Zeydiyye*, Kahire 1404/1984, s. 343; Habeşî, *Fikrû'l-İslâmî fi'l-Yemen*, s. 226, 229, 249, 250, 252, 254, 258, 284, 638; Mahmûd Behcet el-Baytâr, "Kitâbü'l-Bahrî'z-zehhâr el-câmiʿ li-mezâhibi ʿulemâʾil-emşâr", *MMİADm*, XXXIV/3 (1959), s. 512-517.

CENGİZ KALLEK

BAHRÜLULŪM el-LEKNEVÎ

(بحر العلوم الكنوي)

Ebü'l-Ayyâş Muhammed Abdülâfî

b. Nizâmiddîn b. Kutbüddîn

el-Ensârî es-Sihâlevî

(ö. 1225/1810)

Başta usûl-i fıkıh ve mantık olmak üzere İslâmî ilimlerin çeşitli alanlarındaki şerh ve hâşiyeleriyle tanınan Hindistanlı âlim.

Herat'tan göç ederek Hindistan'a gelen ve Leknev yakınlarındaki Sihâlev civarına yerleşen bir ulemâ ailesine mensuptur. "Melikü'l-ulemâ" unvanıyla da tanınmaktadır. 1143 (1731) yılında Leknev'in Firengî Mahal diye bilinen bölgesinde doğdu. Nesebi, uzak ceddî Molla Alâeddin yoluyla ünlü mutasavvıf Abdullâh-ı Ensârî'ye (ö. 481/1089) kadar uzanır. Hint-İslâm eğitim tarihinin önemli ilim merkezlerinden biri olan Firengî Mahal'in temeli, Bahrülulûm'un dedesi Molla Kutbüddin ve ailesinin Sultan Evrengezîb (1658-1707) tarafından Leknev'deki metruk bir mâlikâneye yerleştirilmesiyle atılmıştır. Ailenin müderris olan fertleri tarafından kısa zamanda ünlü bir ilim ve kültür ocağı haline getirilen bu yer, eski sahibinin Avrupalı olması dolayısıyla Firengî Mahal olarak tanınmıştır. Bahrülulûm'un babası Molla Nizâmeddin de burada "ders-i Nizâmî" adını taşıyan yeni müfredat programını hazırlayıp uygulayan meşhur bir müderristir.